

DE GENTSE UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK ALS EMBLEEM VAN MODERNITEIT¹

Greta Milis - Proost

1. Korte historiek van de Universiteitsbibliotheek

a. De collecties

De oude kern van het boekenbezit van de Gentse Universiteitsbibliotheek draagt duidelijk het stempel van haar Ancien-Régime-oorsprong, nl. de rijke collectie handschriften en oude drukken, afkomstig uit het gesecculariseerde bezit van de kloosterbibliotheeken.

Deze geconfiscieerde boeken vormden aanvankelijk de bibliotheek van de door het Franse regime nieuw opgerichte *École Centrale* van het Scheldedepartement. Ze was ondergebracht in de leegstaande Baudelo-abdij.

Toen in 1804 de *Écoles Centrales* in het Franse Rijk werden afgeschaft om vervangen te worden door lycea, werden hun bibliotheeken omgevormd tot stadsbibliotheeken. Het was deze Gentse stadsbibliotheek die aan de Universiteit werd overgedragen in 1818, een jaar na haar stichting door koning Willem I.

Deze basiscollectie die omwille van haar oorsprong niet echt adequaat kon genoemd worden voor wetenschappelijk onderzoek, werd in de 19de eeuw sterk uitgebreid door de aankoop van grote privéverzamelingen, zoals deze van Pierre Lammens (1818), Frederik Muller en Isaac Meulman (1869) (twee belangrijke pamflettenverzamelingen bekend als collectie Tiele-Meulman), en de letterkundige Ferdinand Snellaert (1872). Grote schenkingen in die jaren waren o.a. ook de collectie *Gandavensia* van Ferdinand vander Haeghen (1873), hoofdbibliotheecaris tussen 1869 en 1911, en de bibliotheeken van Jacques Heremans (1884), Virgilio Armellini (1908), Prosper Claeys (1910) en Paul Fredericq (1920).

b. Het gebouw

De universiteitsbibliotheek bleef tot aan de Tweede Wereldoorlog gehuisvest in de gewezen abdij van Baudelo. De moerassige grond, langs drie kanten omringd door waterlopen, was uiteraard geen geschikte locatie voor het stockeren en bewaren van boeken. Door Van Hulthem (die toch zelf een bibliofiel was) was de abdij in 1797 als vestigingsplaats voor de centrale school uitgekozen boven de Sint-Pietersabdij. De reden die daar schuil achter ging was de grote tuin. Hij

¹ Tekst van een lezing gehouden te Leuven op 11 mei 1996 in het kader van de derde vergadering van *Studium Generale*.

GRETA MILIS-PROOST

wou er een plantentuin aanleggen ter ondersteuning van het onderwijs in de 'natuurlijke wetenschappen', en die tuin is er gekomen als voorloper van de huidige *hortus*.

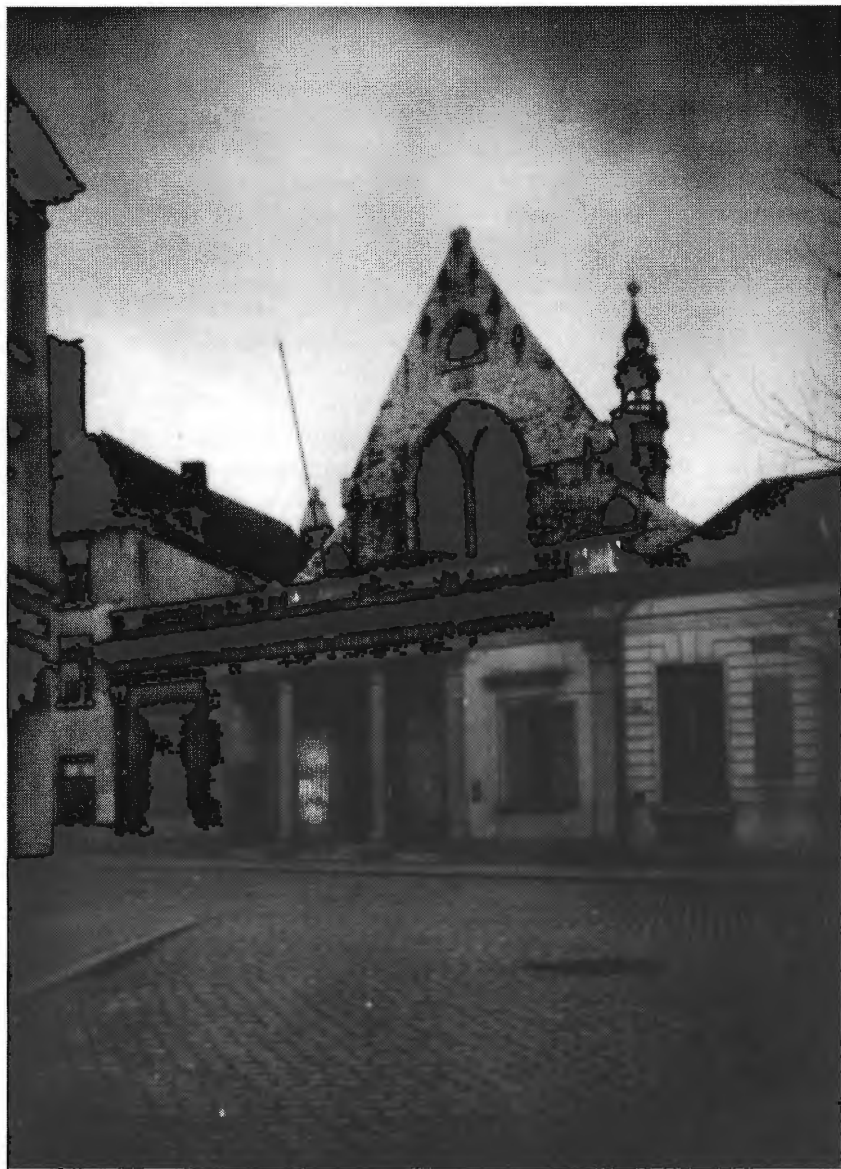
De bibliotheek werd aanvankelijk ondergebracht in de ruimte die in de abdijfase zelf als bibliotheek had gediend. Al in 1801 werd de kerk aangepast om dienst te doen als boekendepot terwijl de sacristie als leeszaal werd gebruikt. Na de overdracht van de bibliotheek aan de universiteit kreeg architect Louis Roelandt², die voor de bouw van zoveel andere gebouwen in Gent instond, de opdracht voor een nieuwe ingang te zorgen. Hij ontwierp een voorbouw in classicistische stijl, zoals hij ook voor de aula had gedaan (afb. 1). Het bleef meer dan een eeuw lang woekeren met plaats. Door het verbouwen van andere ruimtes moest er doorlopend naar oplossingen worden gezocht om de gewone aangroei en vooral de nieuwe collecties in onder te brengen.

Kenmerkend voor het Gentse bibliotheekwezen was (en is ook nu nog) de onvoorstelbare rijkdom van de 'seminariebibliotheken', nu meestal tot vakgroepbibliotheken samengevoegd. De reden was dat vanaf het einde van de negentiende eeuw onder Duitse invloed het seminarie-onderwijs werd georganiseerd. Te Gent zijn de namen van P. Fredericq en H. Pirenne daarmee verweven. Het leerprogramma, dat tot dan toe naar Franse traditie uitsluitend ex-cathedra-onderwijs voorzag, werd uitgebouwd tot een geheel waarin persoonlijke arbeid en geleide oefeningen een belangrijke rol zouden spelen. Er werd en wordt les gegeven tussen en met de beschikbare bronnenuitgaven en referentiewerken. Het wettelijk kader voor de herstructurering van het hoger onderwijs vormden na de 'Wet de Theux' van 1835, de 'Organieke Wet Devolder' van 1890 en de 'Wet Burlet' van 1891. Ze voorzagen o.a. de oprichting van vier secties zowel in de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte als in de Faculteit Wetenschappen.

Door de ligging van de universiteitsbibliotheek zover verwijderd van de overige universitaire gebouwen³ en door de onmogelijkheid om een structurele oplossing te vinden voor de beperkte ruimte van het boekendepot en evt. leslokalen, werd er in toenemende mate gedacht aan de bouw van een nieuwe universiteitsbibliotheek. Vanaf het einde van de negentiende eeuw begon het universiteitsbestuur naar een geschikte locatie uit te kijken.

² °1786 - +1864. Hij werd in 1835 docent aan de *École du Génie Civil*, vanaf 1858 emeritus.

³ Namelijk de complexen Korte Meer - Universiteitsstraat en Rozier - Plateaustraat.

1. *De oude Universiteitsbibliotheek in de Baudelo-abdij (met classicistische voorbouw van architect Roelandt).
Universiteitsbibliotheek RUG, Kaartenzaal.*

2. De voorgeschiedenis van de 'Boekentoren'

De nood aan nieuwe huisvesting was een algemeen probleem: het deed zich voelen voor de bibliotheek, maar ook voor de verschillende faculteiten, vooral na de oprichting van een aantal Instituten (o.a. de Bijzondere Handelsschool in 1906, het Hoger Instituut voor Lichamelijke Opvoeding in 1908, het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde in 1920 en de Veeartsenij-school in 1934). De vooruitgang van het gespecialiseerde wetenschappelijk onderzoek en van de moderne technologie vroeg naar meer en modern ingerichte laboratoria.

Aan de Gentse universiteit is de meest spectaculaire bedrijvigheid in de eerste jaren na de vernederlandsing, dus na 1930, dan ook het ontwerpen en optrekken van nieuwe gebouwen geweest. Als gevolg van de wetgeving en de strakke controle die ze impliceerde, fungeerde de minister van openbare werken als enige bouwheer. In oktober 1933 lanceerde minister Maurits Lippens voor Gent een grootscheeps tienjarenplan. Vanaf 1936 onder de toenmalige minister van onderwijs, Julius Hoste, kregen de eerste verwezenlijkingen gestalte, nl. met de bouw van het Technicum, de Veeartsenij-school en het Academisch Ziekenhuis. Ook de Landbouwhogeschool - toen een aparte instelling - werd gebouwd. Vooral echter het ontwerpen van de Universiteitsbibliotheek met aansluitend het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde zou de aandacht weerhouden van de minister van onderwijs Lippens.

Het werden allemaal grote zakelijke gebouwencomplexen die nu nog meebepalend zijn voor het Gentse stedelijk landschap.

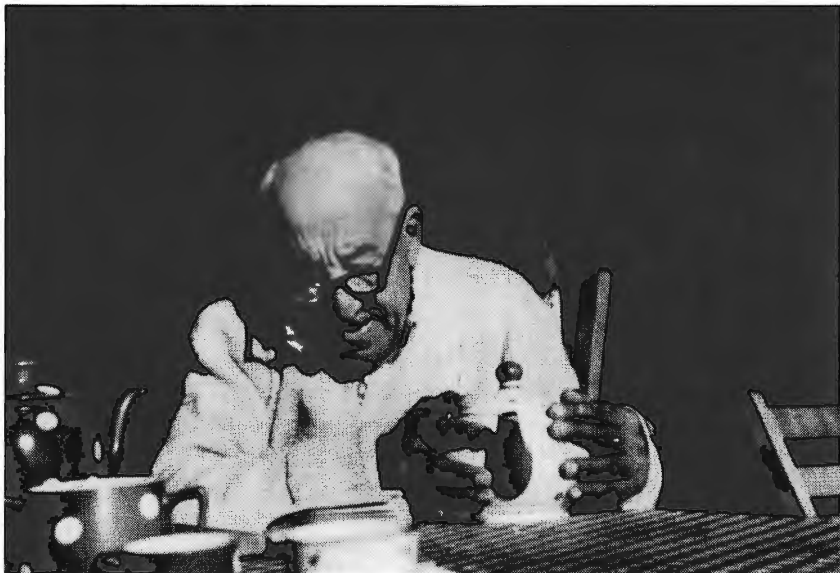
3. De bouw van de Universiteitsbibliotheek

In 1899 besefte de regering al dat de bouw van een nieuwe Universiteitsbibliotheek een noodzaak was en in 1902 werd er een speciale commissie opgericht om een programma hiervoor vast te leggen. De tweede commissie - van 1911 - en de derde - van 1919 - actualiseerden het ten dele achterhaalde bibliotheconomisch programma van 1902.

Er werd uitgekeken naar een geschikte locatie: het moest een droge plek zijn met de mogelijkheid voor latere uitbreidingen. Geschikt leek het verkrotte 'De Vreese-beluik' op de Blandijnberg dat goedkoop kon onteigend worden (afb. 2). In 1933 werd de vermaarde, creatieve maar controversiële architect Henry Van de Velde (afb. 3), ter gelegenheid van zijn 70ste verjaardag door minister Lippens, in overleg met de Academische Overheid, belast met het tekenen van de plannen voor de nieuwe bibliotheek. De minister droeg hem later ook nog op om een uitbreiding te voorzien met twee vleugels, één voor het Farmaceutisch Instituut en één voor het Dierkundig Instituut. Dat de keuze op Henry Van de Velde viel is niet verwonderlijk gezien de persoonlijke vriendschap die tussen Van de Velde en Lippens bestond. Daarenboven was ook het Hof Van de Velde gunstig gezind. De beslissing werd trouwens gezien als een eerherstel voor de

2. *Het De Vreese-beluik in de Rozier. (Niet gedateerde foto, vermoedelijk kort na WO I.)*
Stadsarchief Gent, Verzameling Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten.

3. *Henry Van de Velde.*
Vakgroep Kunst-, muziek- en theaterwetenschappen RUG, fotoverzameling.

jarenlange miskenning waarvan Van de Velde in eigen land het slachtoffer was geweest.

Van de Velde was geboren in Antwerpen in 1863⁴. Hij was geen architect van opleiding, maar had schilderkunst gestudeerd aan de Antwerpse Academie. Hij bewoog zich graag in de reformistische, socialistische kunstenaarsmilieus en pleitte dan ook voor het inzetten van kunst ten dienste van de maatschappij. Het is in dit Belgisch-Parijse milieu van kunstenaars en architecten, beïnvloed door de Engelse traditie van *Arts and Crafts* van William Morris, dat Van de Velde werd gevormd. Zijn groeiende belangstelling voor de toegepaste kunsten is ook op die wijze te verklaren. Hij ontwierp prachtige boekomslagen, vazen, meubelen, juwelen, bestekken, huizen en interieurs. Hij geloofde in een reformatie van de maatschappij via vormgeving van het milieu. Van de Velde was vooral werkzaam in Duitsland met als beschermheer Harry Kessler en speelde een vooraanstaande rol in het kunstgebeuren tijdens het Interbellum.

In 1925 keerde hij naar België terug en werd docent aan het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde van de Gentse universiteit. In 1926 stichtte hij, met de steun van koning Albert en van Kamiel Huysmans, het 'Hoger Instituut voor Decoratieve Kunsten Ter Kameren' te Brussel naar het voorbeeld van een analoge instelling in Weimar. Zowel in binnen- als in buitenland ontplooidde hij een grote activiteit als architect. Hij werd o.a. belast met het maken van de plannen voor het Kröller-Müllermuseum te Otterlo in 1933.

Voor de bouw van de Gentse Universiteitsbibliotheek werd Albert Schoep, beheerder-inspecteur van de universiteit, door Lippens aangeduid om met Van de Velde contact op te nemen. Dat had René Apers, de hoofdbibliothecaris, intussen ook al gedaan. Van de Velde zelf vroeg om de medewerking van de professoren Cloquet⁵ en Magnel⁶, bekende namen, de eerste voor het opmaken van het lastenboek en de tweede - uiteraard - voor de betonstudies. Samen ondertekenden ze het definitieve contract op 25 september 1934. Van de Velde was toen al een jaar bezig met ontwerpen.

De samenwerking tussen Apers en Van de Velde verliep stroef; het was moeilijk om de artistieke ideeën van Van de Velde te verzoenen met de functionele visie van de hoofdbibliothecaris.

De verschillende voorontwerpen werpen een blik op de architecturale wordingsgeschiedenis van het gebouw. Project I wordt gekarakteriseerd door de centrale ligging van het boekendepot in de aslijn van de toegang. Het is ook duidelijk te zien dat Van de Velde van contrasten hield: hij gebruikte afwisselend ronde en

⁴ Hij overleed te Zürich in 1957.

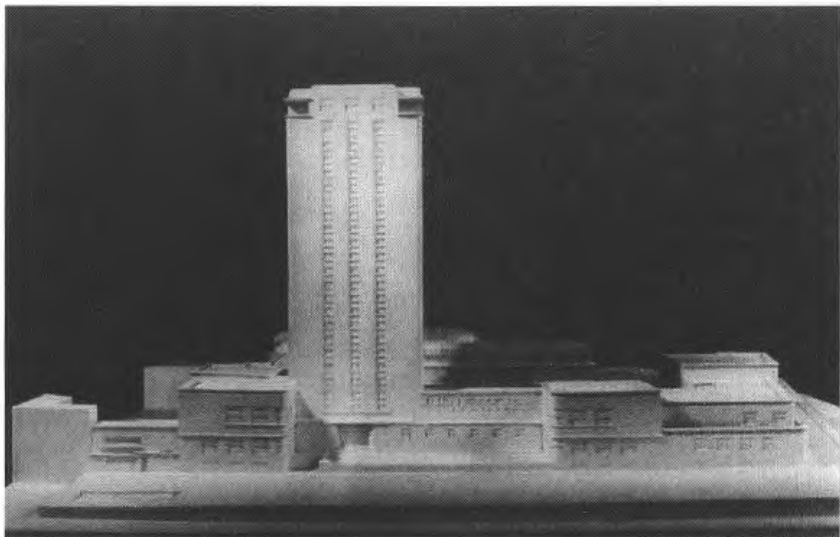
⁵ Jean Cloquet doceerde tussen 1919 en 1952 'Architectuur' en 'Geschiedenis van de architectuur'.

⁶ Gustaaf Magnel doceerde, vanaf 1927 tot aan zijn dood in 1955 'Stabiliteit van bouwwerken'. Hij verrichte baanbrekend werk op het gebied van het gewapend beton.

DE GENTSE UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK

scherpe hoeken; bovendien benadrukte hij het verticaliserend effect van de toren door de drie lichtstrips van de ramen en een tegengesteld horizontaliserend effect door langgerekte gevelpartijen en brede ramen.

De plannen voor de administratieve gedeelten werden op vraag van Apers grondig gewijzigd. Diens belangstelling ging minder uit naar de publieke diensten: bewaren was voor hem belangrijker dan dienstverlening. Op basis van de gesuggereerde wijzigingen werd de nog bewaarde maquette vervaardigd die tentoongesteld werd in de Aula in december 1934 (afb. 4).

4. *De maquette van de Universiteitsbibliotheek en van het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde. Universiteitsbibliotheek RUG.*

De toren was voor Van de Velde de esthetische blikvanger bij uitstek (afb. 5). Hij zou samen met Sint-Baafs en het Belfort de skyline van de stad moeten bepalen als symbool van de wetenschap. In Europa was het concept van een torenmagazijn ongewoon; de Universiteitsbibliotheek van Cambridge net voordien opgetrokken, in 1934, is en bleef uitzonderlijk. Wel bestaan er in de Verenigde Staten verschillende voorbeelden van dit type, die ook allemaal dateren van de jaren net voor het ontwerpen van de Gentse toren: Los Angeles (1924-1926), Rochester (1930) en Yale (1934).

Als estheet gebruikte Van de Velde voor zijn keuze functionele argumenten, of hij formuleerde ze toch op die manier: *'de toren is een machtige boekenkast in de hoogte aangelegd omdat de afstand in de hoogte kan worden afgelegd met een lift en er daardoor voor het bezorgen van boeken aan de leeszaal die op het*

⁷ Brussel, Kon. Bibl., Fonds Henry Van de Velde, nr. 960/2.

GRETA MILIS-PROOST

*gelijkvloers is ingericht, een minimum aan tijd en kracht wordt verloren*⁷. Op de top van de toren voorzag hij een 'museum van het boek' en een vergaderzaal, wat uiteindelijk weinig praktisch bleek te zijn: men was en is afhankelijk van één enkele lift.

Van de Velde besteedde heel veel aandacht aan de afwerking van de toren (afb. 6): *'Bei einem Turm gibt es eigentlich nur ein Problem: wie schliesst man ihn oben ab? Die meisten Türmen heute wirken ohne Haupt'*⁸.

Het concept van een torenmagazijn lokte in de bibliotheekwereld heel wat protest uit: gebrek aan functionaliteit en realiteitszin, dat waren de geopperde bezwaren. Victor Tourneur, de hoofdbibliothecaris van de Koninklijke Bibliotheek, vond het project esthetisch geslaagd, maar te Amerikaans.

Apers verzette zich tegen een torenmagazijn, omdat het boekentransport sterk afhankelijk zou zijn van technische middelen. Professor Cerulus⁹ maakte dan ook op vraag van Apers een alternatief ontwerp voor een bibliotheek met een horizontaal depot.

Van de Velde bracht een aantal veranderingen aan zijn eerste project aan en legde in februari 1935 nieuwe plannen voor. Het grote verschil met project I was dat het torenmagazijn niet meer centraal in de as van de ingang stond; bovendien werden al de voor het publiek toegankelijke ruimten op de benedenverdieping gesitueerd. Als reactie op het alternatief dat Cerulus had uitgewerkt, maakte hij ook een ander project, nu met een rechthoekig depot van veertien verdiepingen. De nieuwe plannen werden opnieuw door Apers kritisch bekeken en hij verklaarde zich akkoord met *'de algemene economie, mits de aangegeven wijzigingen'*.

Toen Schoep uiteindelijk moest beslissen, koos hij voor een torenmagazijn. Van de Velde kreeg dus zijn toren en voor de rest werd er rekening gehouden met de opmerkingen van Apers.

In 1936 werden de definitieve uitvoeringsplannen uitgetekend, goedgekeurd en van de laatste correcties voorzien (project III) (afb. 7).

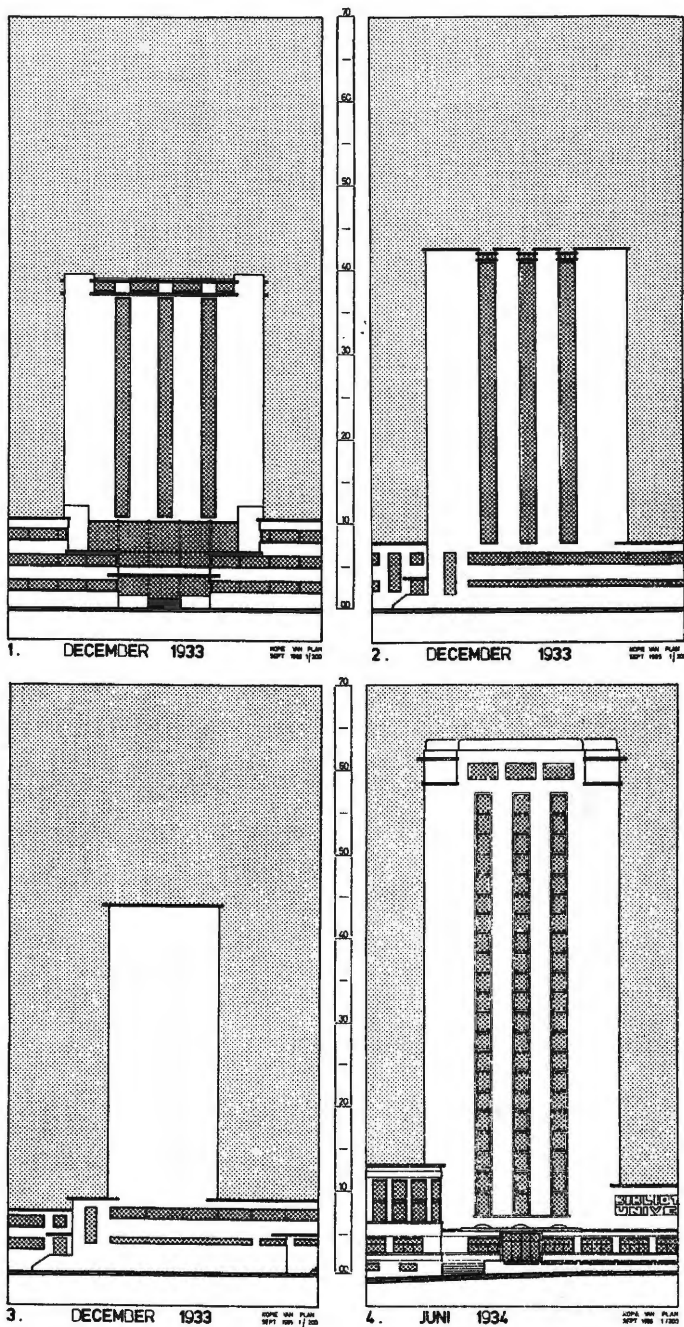
In het boekenmagazijn waren 45.000 lopende meters voorzien voor het stoceren van boeken, ruimte genoeg voor de volgende vijfenzeventig jaar. Een tweede depot zou kunnen gebouwd worden in de aslijn van de eerste toren in noord-zuidelijke richting met de administratieve vleugel als verbinding. De benedenverdieping werd over de hele oppervlakte onderkelderd en ingericht als depot voor de tijdschriften.

De aannemer was verplicht om zich strikt aan de richtlijnen van de architect te houden, ook voor wat de gebruikte materialen betrof. Zo moest de Portland-

⁸ Interview met H. Van de Velde door *Die Zeit* (8 sept. 1949) (Brussel, Kon. Bibl. Fonds Henry Van de Velde, nr 1920).

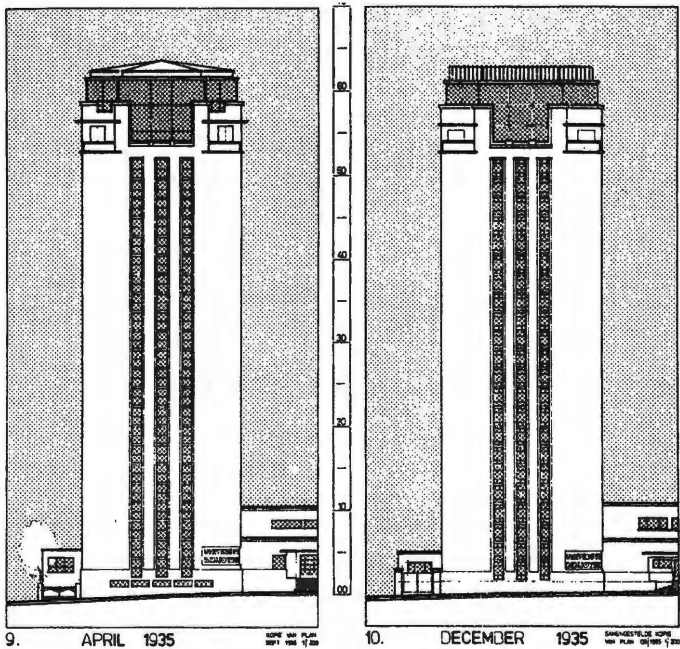
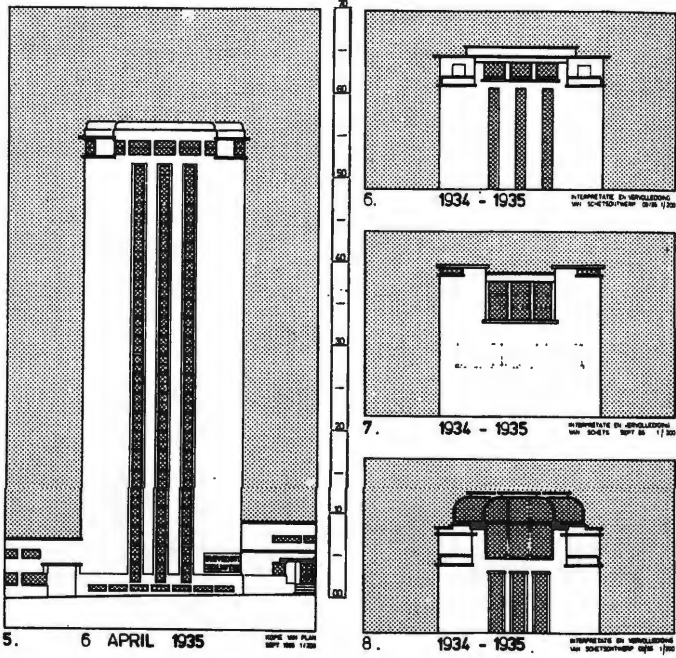
⁹ Doceerde tussen 1925 en 1959 Bouwkunst en Burgerlijke bouwkunst.

DE GENTSE UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK

5. *De opeenvolgende ontwerpen van de toren (samenstelling: Stefan Cassiers).*

GRETA MILIS-PROOST

6. De opeenvolgende bekroningen van de toren (samenstelling: Stefan Cassiers).

7. *De Universiteitsbibliotheek en aansluitend het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde (met bronzen bas-reliëf van J. Cantré). Vakgroep Kunst-, muziek- en theaterwetenschappen RUG, fotoverzameling.*

cement in één pakket worden gekocht om een egale kleur te garanderen. Om een gladde buitenwand te bekomen was een metalen bekisting verplicht. Alles was tot in het kleinste detail in het lastenboek beschreven, ook voor de binnenafwerking.

De toren, met zijn 64 m, domineert de rest van het gebouw. Hij heeft 20 bovengrondse en 4 ondergrondse verdiepingen van 20 bij 19,20 m, met bovenop de belvédère. De toren doet na vijftig jaar nog steeds dienst als depot voor meer dan twee miljoen volumes. Het is een betonconstructie waarvan de verdiepingen worden geschraagd door een groot aantal peilers waartussen de stalen boekenrekken hangen. Hierdoor moet de vloerdikte maar 9 cm bedragen.

Langs buiten zijn de gewapende betonwanden helaas gevoelig gebleken voor insijpelend regenwater waardoor het wapeningsstaal op sommige plaatsen roestte en de beschermende betonkorst wegdrukte. De later noodzakelijk aangebrachte herstellingen schaden nu het egale, gladde aspect van de originele betonconstructie.

Voor de boekenrekken werd gekozen voor het systeem 'Snead': metalen rekken met legplanken zonder schroeven. Voor het verticaal boekentransport werd een boekenlift geïnstalleerd en voor het versturen van de aanvraagformulieren een pneumatisch buizensysteem. Telkens werden vier verdiepingen onderling ver-

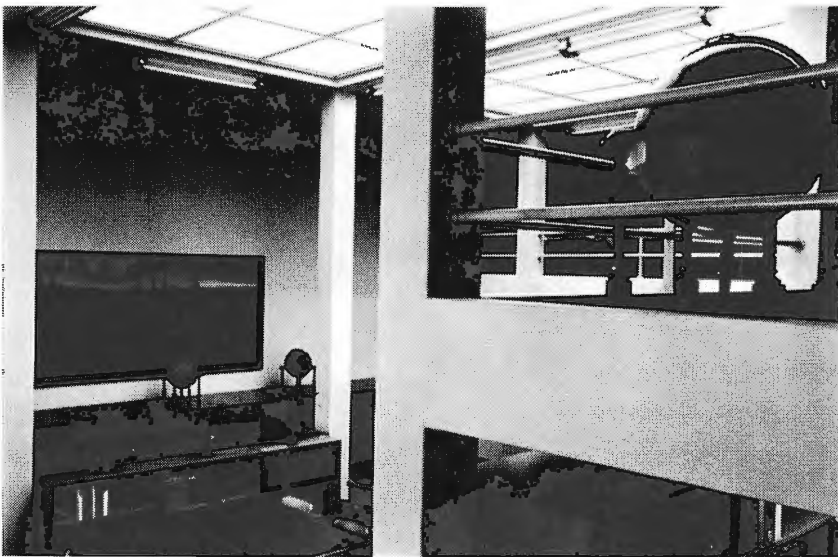
8. *De belvédère (Foto Walter De Mulder). Universiteitsbibliotheek, Kaartenzaal.*

DE GENTSE UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK

bonden met een eenspersoonslift, zo dat één personeelslid er gemakkelijk kon instaan voor het plaatsen en uithalen van de boeken. Eén grote lift bedient alle verdiepingen en moet bovendien zorgen voor het personenvervoer naar de belvédère.

Van de Velde gebruikte en experimenteerde met brandvrije, vernieuwende materialen: gewapend beton, en staal voor de ramen, deuren, galerijen en boekenrekken. Daar de afwerking evenwel grotendeels tijdens de oorlog gebeurde (de bibliotheek werd in 1942 in gebruik genomen), konden een aantal voorziene materialen niet worden gebruikt. De rubberen vloeren voor de leesalen moesten door het verbod op de invoer van rubber worden vervangen door linoleum; ook dit ging niet door zodat uiteindelijk Belgisch marmer werd gebruikt. Het Kongolees hout dat voor de parketvloeren was voorzien in de administratieve vleugel en de belvédère, moest worden vervangen door eik. In de catalogi-ruimte en de leesalen kwamen prachtige marmeren bekledingen. Extra aandacht besteedde Van de Velde ook aan de inrichting van de belvédère, de bovenste torenverdieping dus: prachtige houten bekledingen, een schitterende marmeren trap en een sfeervolle indirecte verlichting (afb. 8).

Van de Velde moest voor de verdere afwerking evenwel grote toegevingen doen: een deel van het meubilair kon niet worden uitgevoerd of werd gewijzigd bij gebrek aan de voorziene materialen of door tekort aan kredieten. Dit allemaal veroorzaakte veel vertraging en bittere ontgoocheling bij de ontwerper.

9. De kaartenzaal. Universiteitsbibliotheek, Kaartenzaal.

GRETA MILIS-PROOST

De verschillende vleugels kregen een specifieke functie. Men komt binnen in een marmeren hal met vestiaire die naar rechts toegang geeft via een ruime gang tot het bureau van de hoofdbibliothecaris en vijf kleinere kamers. Aan het einde was er een tentoonstellingsruimte die later tot een nieuwe kamer voor de hoofdbibliothecaris werd verbouwd. De ruime gang wordt nu gebruikt voor het opstellen van tentoonstellingen. Aan het einde van de gang liggen de handschriftenzaal, de zaal voor de oude drukken en de kaartenzaal (afb. 9). De ligging van de handschriftenzaal aan de noordzijde was door Apers geëist: vensters naar het noorden garanderen voldoende daglicht zonder gevaar voor zon en regen. In de overige twee zalen zorgen lichtkoepels in het plafond en een kleine binnentuin voor het nodige licht. In elke zaal werd een kamer voorzien voor de conservators. Om de stapelruimte te vergroten werden in deze zalen galerijen aangebracht. De vloer van de handschriftenzaal was en is van marmer; voor de andere zalen werd maar een marmerconglomeraat gebruikt.

Schuinrechts tegenover de inkomhal ligt de catalogi-zaal voorzien van metalen fichemeubilair op marmeren sokkels, onderbroken met marmeren leestafels. Later zijn helaas nieuwe kasten geïnstalleerd om de 'Centrale Catalogus' die uiteraard veel groter was dan die van de eigen collectie alleen, te herbergen. Schuinlinks van de inkomhal en voor de ingang van de grote leeszaal is de bruikleendienst. Langs de lange zijde van de catalogi-zaal en recht tegenover de ingang, ligt de grote leeszaal; langs de korte zijde bevindt zich de tijdschriftenzaal.

Het is moeilijk om de esthetiek van deze zalen te beschrijven. De grote leeszaal van 14 bij 25 m met acht vensters naar het zuiden en zicht op een binnentuin met

10. De grote leeszaal.

Vakgroep Kunst-, muziek- en theaterwetenschappen RUG, fotoverzameling.

DE GENTSE UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK

vijver was voorzien voor 117 lezers (afb. 10). De noordwand heeft een galerij met houten boekenrekken op marmeren tabletten voor de referentiebibliotheek. Langs de achterzijde komt men in de tijdschriftenleeszaal die eventueel als evacuatuieruimte kan dienen als de leeszaal overbezet is (afb. 11). Houten vakjes zijn er aan drie wanden voorzien voor de tijdschriftenafleveringen.

Lichtkoepels zorgen in alle zalen bestemd voor het publiek voor bijkomend zacht licht. Ze hebben evenwel het nadeel dat bij zware regenval het water soms langs hier naar binnen sijpelt. Het verluchtingssysteem in de leeszalen (het openen van de grote deuren en ramen aan de zijde van de binnenhof) blijkt duidelijk onvoldoende te zijn tijdens warme zomers.

11. *De tijdschriftenleeszaal met leestafel (blad van Van de Velde, onderstel van de firma Malcorps).
Vakgroep Kunst-, muziek- en theaterwetenschappen, fotoverzameling.*

Achter de toren ligt de woning van de conciërge en ook de werkkamers, verspreid over twee verdiepingen, van het personeel. Twee grote ruimten werden later omgevormd tot een aantal nieuwe kamers. In de kelderverdieping van deze vleugel werden de technische diensten ondergebracht.

Op de eerste verdieping boven de vleugel met de kamer van de hoofdbibliothecaris waren er vijftien kleine studiekamers voor professoren voorzien; nu zijn ze ingenomen door personeel en vakbondvertegenwoordigers.

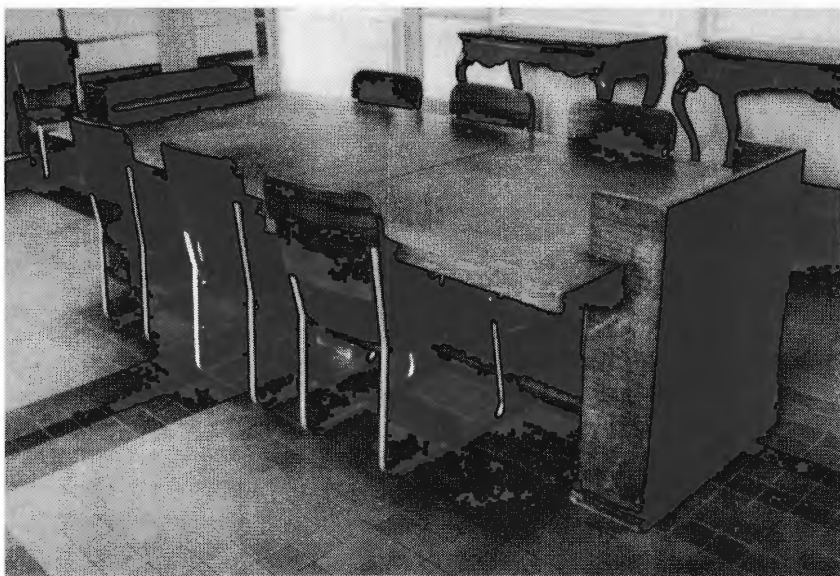
4. Het meubilair

Van de Velde wou dat de binneninrichting één geheel vormde met de architectuur van het gebouw, wat trouwens een constante is in zijn hele oeuvre. Bij het

GRETA MILIS-PROOST

uittekenen van de marmeren vloer bijv. hield hij rekening met de schikking van de meubelen. Aan het einde van zijn leven was hij dan ook erg teleurgesteld dat zijn ontwerpen slechts voor een deel waren uitgevoerd. Hij had een scherp onderscheid gemaakt tussen enerzijds de metalen meubelen in de magazijnen en anderzijds de houten meubelen in de zalen toegankelijk voor de lezers.

De ontwerpen voor de houten tafels en stoelen dateren al uit 1939. Er werd telkens een standaardmodel uitgevoerd dat hij moest goedkeuren. In 1941 werden de eerste 138 stoelen geleverd. De voorziene tafels in Kongolees hout en metalen onderstel werden niet geleverd omwille van de oorlog. Voorlopige, eenvoudige tafels werden gemaakt van de boekenrekken uit de oude bibliotheek. Voor de zevenentwintig reeds uitgevoerde werkbladen van tafels werden houten onderstellen gemaakt die zijn eenvoudige, sobere lijn respecteerden (afb. 11). Ze staan momenteel in de tijdschriftenleeszaal en in de belvédère opgesteld. De ontwerpen voor twee grote leestafels voor 12 lezers voor de tijdschriftenleeszaal werden wel uitgevoerd. Slechts één tafel bleef bewaard, maar ze werd later in twee verdeeld (afb. 12). De bestaande plannen geven een mooi beeld van de schikking die voor het meubilair in de leeszalen voorzien was. Van de meubelen in de werkkamers werd in het geheel niets gerealiseerd.

12. De leestafel ontworpen door Van de Velde.

5. Kunstwerken

Henry Van de Velde die in 1935 benoemd was tot artistiek raadgever bij het 'Office de restauration Économique' (OREC) van het Ministerie van Openbare Werken, wou naar het voorbeeld van wat in Nederland en Frankrijk courant was,

in het lastenboek van elk overheidsgebouw 1% van de totale kostprijs gereserveerd zien voor bijhorende kunstwerken.

Zo waren dan ook een aantal artistieke realisaties voorzien voor de Gentse bibliotheek: een bas-reliëf aan de ingang van het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, door Jozef Cantré (afb. 7); een beeld in het midden van de vijver van de binnentuin, door Karel Aubroeck, die bekendheid had verworven als ontwerper van de beelden voor de eerste IJzerbedevaarttoren; een beeld aan de ingang van de bibliotheek, door Emiel Poetou; en een opschrift in een uitsparing in de wand van de toren, dat door graficus Jozef Léonard zou ontworpen worden.

Er is weinig van uitgevoerd. De sculptuur aan de ingang van het HIKO kwam er pas in 1950: een bronzen bas-reliëf met de allegorische voorstelling van de Beeldhouwkunst, de Architectuur, de Plastische Kunsten, en de Studie van de Kunstgeschiedenis. Een geknield vrouwelijk naakt dat aan de ingang van de bibliotheek moest komen werd nooit gekapt. De runenlezeres van Karel Aubroeck in het midden van de vijver kwam er pas in 1948. Het opschrift voor de uitsparing aan de toren werd nooit uitgevoerd na lange discussies over de aan te brengen tekst. Zou het worden: 's Rijksuniversiteitsbibliotheek, Rijksuniversiteit-Bibliotheek of Universiteitsbibliotheek met een Belgisch leeuwje ervoor? De nakende tweehonderdste verjaardag van de bibliotheek is misschien een mooie gelegenheid om voor een geschikt opschrift te zorgen.

Voor de grote leeszaal wou Van de Velde muurschilderingen met allegorische voorstellingen van Vlaanderen laten uitvoeren. Hiervoor had hij reeds contact opgenomen met Gustaaf de Smet, Constant Permeke en Frits Van den Berghe. De nodige gelden ontbraken echter.

6. Wijzigingen aan het gebouw

Een aantal wijzigingen in de binneninrichting werden in de loop der jaren aangebracht; het waren noodzakelijke aanpassingen om de goede werking van een wetenschappelijke bibliotheek te garanderen.

Door de enorme groei van de interbibliothecaire bruikleen moest de voorziene ruimte van de bruikleen worden vergroot. Jammer genoeg is de kooi die van de balie werd gemaakt geen voorbeeld van goede smaak. De exponentiële stijging van het aantal studenten heeft ook als trieste gevolg gehad dat de oorspronkelijke werktafels in de grote leeszaal zijn vervangen door stijlloze seriemeubelen. De vestiaire werd om dezelfde reden verbouwd. De open ruimten in de administratieve vleugel werden onderverdeeld in kleine werkkamers. De belvédère kon nooit worden gebruikt omdat hij slechts via één lift en een smalle betonnen wenteltrap te bereiken is. De eenspersoons-liftjes die telkens vier verdiepingen bedienden, werden inmiddels onderling verbonden wat een gunstige verbetering is. De boekenlift kon niet worden gebruikt voor kostbare werken omdat de waardevolle banden zware beschadigingen zouden kunnen oplopen en wordt weinig gebruikt.

GRETA MILIS-PROOST

Dat Apers en Van de Velde evenwel ruimte voorzagen voor vijfenzeventig jaar aangroei van het depot, past wonderwel in de evolutie van het wetenschappelijke bibliotheekwezen waar de overgang van een traditionele naar een virtuele bibliotheek, een bibliotheek zonder muren en boeken, nakend is.

Bij Ministerieel Besluit houdende bescherming van monumenten, stads- en dorpsgezichten van 01-07-1992 werd de Universiteitsbibliotheek en het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde beschermd als monument, overeenkomstig de bepalingen van het decreet van 3 maart 1976, om reden van historische en artistieke waarde. Deze bescherming kwam er vooral dank zij de acties van de VZW Interbellum en van Norbert Poulain, voorzitter van deze vereniging.

GEBRUIKTE LITERATUUR

Apers, R.F., Schets eener geschiedenis der Universiteitsbibliotheek te Gent, in: *Handelingen van het tweede congres voor boek- en bibliotheekwezen, 31 maart-4 april 1932*. Gent, 1933.

Apers, R.F., De universiteitsbibliotheek, in: *Gedenkboek van de Rijksuniversiteit te Gent na een kwarteeuw vervlaamsing*. Gent, 1957, pp. 70-84.

Ballegeer, Hilde, *Henry van de Velde: Bijdrage tot de studie van de periode 1926-1947*. Gent, 1978.

Hammacher, A.M., *De wereld van Henry Van de Velde*. Antwerpen, 1967.

Hoofdmomenten uit de ontwikkeling van de Gentse Rijksuniversiteit (1817-1967). Gent, 1967 (Extra-nummer van de BRUG, oktober 1967).

175 Jaar Universiteit Gent. Ghent University 1817-1992. Gent, 1992.

Jacobs, Steven, *Henry Van de Velde. Wonen als kunstwerk, een woning voor kunst*. Leuven, 1996.

Ploegaerts, Léon, Puttemans, Pierre, *L'oeuvre architecturale de Henry Van de Velde*. Brussel, 1987.

Poulain, Norbert en Zabeau-Van der Verre, Lucie, *De Universiteit bouwt 1918-1940*. Gent, 1991.

Sembach, Klaus-Jürgen, *Henry Van de Velde*. Stuttgart, 1989.

Sembach, Klaus-Jürgen, Schulte, Birgit, *Henry Van de Velde: een Europees kunstenaar in zijn tijd*. Antwerpen, 1993.

DE GENTSE UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK

Tibbe, Lieske, *Art Nouveau en socialisme. Henry Van de Velde en de Parti Ouvrier Belge*. Den Helder, 1981 (Kunsthistorische schriften, 5).

Een toren voor boeken 1935-1985. Henry van de Velde en de bouw van de Universiteitsbibliotheek en het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde te Gent. Gent, 1985.

Rijksuniversiteit Gent. 1817-1967. Gent, 1967.